

OBJEKT LARNI QAYTA IXTISOSLASHTIRISH VA REKONSTRUKSIYA QILISH

Bo‘ronova Oybarchin Habibullo qizi

“Termiz” davlat-muzey

qo‘riqxonasida Rassom ta‘mirlovchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20733470>

Annotatsiya

Ushbu maqolada obyektlarni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Mavjud bino va inshootlardan samarali foydalanish, ularni zamonaviy talablar asosida qayta moslashtirish, tarixiy va madaniy meros obyektlarini saqlash masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, rekonstruksiya jarayonining bosqichlari, iqtisodiy samaradorligi va shaharsozlikdagi o‘rni haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: rekonstruksiya, qayta ixtisoslashtirish, bino va inshootlar, shaharsozlik, me‘morchilik, madaniy meros, restavratsiya, modernizatsiya, qurilish, renovatsiya.

Kirish

Bugungi kunda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, aholi sonining o‘ssishi va zamonaviy infratuzilmaga bo‘lgan ehtiyojning ortib borishi mavjud bino va inshootlardan oqilona foydalanishni talab etmoqda. Yangi qurilishlar bilan bir qatorda eski obyektlarni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilish masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki mavjud binolarni buzib tashlab, yangidan qurish ko‘pincha katta moliyaviy mablag‘, vaqt va resurslarni talab qiladi.

Shu sababli ko‘plab mamlakatlarda mavjud obyektlarni saqlab qolgan holda ularning funksional vazifasini o‘zgartirish yoki texnik holatini yaxshilash orqali ulardan samarali foydalanish amaliyoti keng qo‘llanilmoqda. Ayniqsa, tarixiy binolar, sanoat korxonalari, madaniyat va ma‘muriy obyektlarni yangi maqsadlarga moslashtirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Obyektlarni qayta ixtisoslashtirish tushunchasi

Qayta ixtisoslashtirish — bu bino yoki inshootning dastlabki funksional vazifasini o‘zgartirib, uni boshqa maqsadlar uchun moslashtirish jarayonidir. Bunda obyektning asosiy konstruktiv elementlari saqlanib qoladi, ammo uning ichki rejalashtirilishi, texnologik yechimlari va foydalanish maqsadi yangilanadi.

Masalan:

- Eski zavod binosini muzeyga aylantirish;
- Omborxonani savdo markaziga moslashtirish;
- Tarixiy binoni mehmonxona sifatida foydalanishga tayyorlash;
- Ma‘muriy binoni o‘quv markaziga aylantirish.

Qayta ixtisoslashtirishning asosiy maqsadi mavjud qurilish fondidan samarali foydalanish va iqtisodiy jihatdan foydali yechimlarni amalga oshirishdan iborat.

Qayta ixtisoslashtirishning afzalliklari

1. Qurilish xarajatlarini kamaytiradi.
2. Qurilish muddatini qisqartiradi.
3. Tarixiy va madaniy merosni saqlash imkonini beradi.
4. Shahar hududlaridan samarali foydalanishni ta‘minlaydi.
5. Ekologik muammolarni kamaytiradi.
6. Mavjud infratuzilmadan foydalanish imkonini yaratadi.

Rekonstruksiya tushunchasi va mohiyati

Rekonstruksiya — bu mavjud bino va inshootlarni texnik, iqtisodiy va funksional jihatdan takomillashtirish maqsadida qayta qurish va yangilash jarayonidir. Rekonstruksiya davomida obyektning konstruktiv qismlari mustahkamlanadi, eskirgan muhandislik tarmoqlari yangilanadi va zamonaviy talablarga moslashtiriladi.

Rekonstruksiya quyidagi holatlarda amalga oshiriladi:

- Binoning jismoniy eskirishi;
- Funksional talablarning o'zgarishi;
- Energiya samaradorligini oshirish zarurati;
- Seysmik mustahkamlikni kuchaytirish;
- Arxitektura qiyofasini yaxshilash.

Rekonstruksiya yangi qurilishdan farqli ravishda mavjud obyekt negizida amalga oshiriladi va uning asosiy konstruksiyalarini saqlab qolishni nazarda tutadi.

Rekonstruksiyaning asosiy turlari

To'liq rekonstruksiya

Bunda bino deyarli to'liq qayta quriladi. Muhandislik tizimlari yangilanadi, konstruksiyalar mustahkamlanadi va ichki rejalashtirish o'zgartiriladi.

Qisman rekonstruksiya

Obyektning ayrim qismlarini yangilash bilan cheklanadi. Masalan, tom qismini almashtirish yoki fasadni ta'mirlash.

Texnik rekonstruksiya

Muhandislik kommunikatsiyalarini modernizatsiya qilish va texnologik uskunalarni yangilashga qaratiladi.

Arxitektura rekonstruksiyasi

Binoning tashqi ko'rinishini yaxshilash, fasadlarini tiklash va estetik qiyofasini yangilash ishlari amalga oshiriladi.

Rekonstruksiya jarayonining bosqichlari

1. Obyektning o'rganish va texnik baholash

Dastlab binoning texnik holati o'rganiladi. Buning uchun:

- Muhandislik tekshiruvlari o'tkaziladi;
- Konstruksiyalarning mustahkamligi aniqlanadi;
- Nuqsonlar va shikastlanishlar baholanadi.

2. Loyihalashtirish

Tekshiruv natijalariga asoslanib rekonstruksiya loyihasi ishlab chiqiladi. Loyihada:

- Arxitektura yechimlari;
- Konstruktiv hisob-kitoblar;
 - Muhandislik tizimlari;
- Xarajatlar smetasi belgilanadi.

3. Qurilish-montaj ishlari

Loyiha asosida qurilish ishlari amalga oshiriladi:

- Eski elementlarni demontaj qilish;
- Mustahkamlash ishlari;
- Yangi konstruksiyalarni o'rnatish;
- Muhandislik tarmoqlarini yangilash.

4. Sinov va foydalanishga topshirish

Barcha ishlar yakunlangandan so‘ng obyekt foydalanishga topshiriladi va uning xavfsizligi tekshiriladi.

Tarixiy obyektlarni rekonstruksiya qilishning o‘ziga xos xususiyatlari

Tarixiy va madaniy meros obyektlarini rekonstruksiya qilish alohida yondashuvni talab etadi. Bunday obyektlarda tarixiy qiyofa, me‘moriy uslub va asl konstruktiv elementlarni saqlab qolish muhim hisoblanadi.

Tarixiy obyektlarni qayta tiklashda:

- Asl materiallardan foydalanish;
- Tarixiy ko‘rinishni saqlash;
- Ilmiy tadqiqotlarga tayanish;
- Xalqaro restavratsiya me‘yorlariga rioya qilish talab etiladi.

O‘zbekiston hududidagi ko‘plab tarixiy obidalar, jumladan Samarqand, Buxoro va Xiva shaharlaridagi me‘moriy yodgorliklar rekonstruksiya va restavratsiya ishlari natijasida bugungi kungacha saqlanib kelmoqda.

Obyektlarni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilishning iqtisodiy ahamiyati

Mavjud obyektlarni qayta foydalanishga jalb etish yangi qurilishlarga nisbatan kamroq mablag‘ talab qiladi. Shu bilan birga:

- Yer resurslari tejiladi;
- Qurilish chiqindilari kamayadi;
- Infratuzilmadan qayta foydalaniladi;
- Investitsion jozibadorlik oshadi;
- Yangi ish o‘rinlari yaratiladi.

Shuningdek, rekonstruksiya qilingan obyektlar hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga va turizm salohiyatining oshishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston sharoitida obyektlarni rekonstruksiya qilish istiqbollari

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda keng ko‘lamli bunyodkorlik va rekonstruksiya ishlari amalga oshirilmoqda. Tarixiy markazlar, madaniyat muassasalari, muzeylar, ta‘lim va sog‘liqni saqlash obyektlari zamonaviy talablarga mos ravishda qayta ta‘mirlanmoqda.

Ayniqsa:

- Muzeylar faoliyatini modernizatsiya qilish;
- Tarixiy obidalarni restavratsiya qilish;
- Eski sanoat hududlarini yangi iqtisodiy zonalarga aylantirish;
- Turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo‘nalishlarida muhim natijalarga erishilmoqda.

Bu esa mamlakatning iqtisodiy va madaniy taraqqiyotiga sezilarli hissa qo‘shmoqda.

Xulosa

Obyektlarni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilish zamonaviy shaharsozlik va qurilish sohasining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonlar mavjud bino va inshootlardan samarali foydalanish, tarixiy-madaniy merosni saqlash hamda iqtisodiy samaradorlikka erishish imkonini beradi. Rekonstruksiya va qayta ixtisoslashtirish ishlari nafaqat qurilish xarajatlarini kamaytiradi, balki ekologik barqarorlikni ta‘minlash va shahar muhitini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Kelgusida O‘zbekistonda tarixiy va zamonaviy obyektlarni rekonstruksiya qilish hamda ularni yangi funksional maqsadlarga moslashtirish bo‘yicha ishlar yanada kengayib, mamlakatning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Asqarov A.A. **Qurilish konstruksiyalari va rekonstruksiya asoslari.** – Toshkent: O’qituvchi, 2020.
2. Shoumarov Sh.M. **Binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilish.** – Toshkent: TAQI, 2019.
3. Mirzayev B.X. **Shaharsozlik asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2021.
4. O’zbekiston Respublikasi Shaharsozlik kodeksi. – Toshkent, 2020.
5. QMQ (Qurilish me’yorlari va qoidalari) 2.01.03-19. Binolar va inshootlarni loyihalash me’yorlari.
6. ICOM (International Council of Museums) muzeylar faoliyati bo’yicha xalqaro tavsiyalari.
7. Jokilehto J. **A History of Architectural Conservation.** – London: Routledge, 2017.
8. Feilden B.M. **Conservation of Historic Buildings.** – Oxford: Architectural Press, 2003.
9. Douglas J. **Building Adaptation.** – London: Routledge, 2006.
10. O’zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi materiallari va me’yoriy hujjatlari.